

Wat wij zagen van Hanna Bervoets

verwijzingen: Boekenweekgeschenk 2021

Onderstaande tekst is geschreven door Dirk Walter, voormalig leraar Duits, adviseur en voorzitter van de onderwijsraad voor het vak Duits in de deelstaat Saarland. 2019 heeft hij voor het eerst een podcast geschreven over een boek dat genomineerd was voor de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren. Vanwege de positieve reacties heeft hij nu alle zes de genomineerde romans voor zijn rekening genomen. Hieronder geeft hij ideeën en suggesties voor het bespreken van de boeken met de leerlingen.

Ons vierde boek is **Wat wij zagen van Hanna Bervoets**. Heel even wat achtergrondinformatie: in 2018 diende in Californië een zogenoemde ‘content moderator’ van Facebook een klacht in tegen het bedrijf ‘omdat ze door het beoordelen van schokkende en gewelddadige content getraumatiseerd was’.¹ Er werd een financiële regeling getroffen, omdat Facebook een rechtszaak wilde vermijden.²

Bervoets roman uit 2021 is dus gebaseerd op ware gebeurtenissen. De auteur zelf zegt in een filmpje dat haar belangstelling voor deze problematiek werd gewekt door een artikel over een Nederlandse content moderator.³

Haar roman gaat over een soortgelijke groepsklacht die wordt ingediend door content moderators van een onderaannemer genaamd HEXA, waar Kayleigh, de verteller, zich ook bij moet aansluiten. Maar ze weigert mee te doen en legt dit uit in een schrijven aan de hardnekkige advocaat van de aanklager. Dit schrijven deint uit tot een roman van maar liefst 93 bladzijden, die ongewoon abrupt eindigt.

Ik ga ervan uit dat een boek van zulke geringe omvang met zulk een brandend actueel thema, een thema waar vermoedelijk vooral jongelui goed vertrouwd mee zijn, snel uit zal zijn. Ik kan me voorstellen dat alleen al het verzamelen van de nare en schokkende ervaringen die scholieren met sociale media hebben gehad, een goede insteek kan zijn om het gesprek over de roman op gang te brengen. Natuurlijk loont het dan de moeite om na te gaan hoe de auteur dit onderwerp precies aanpakt. Ik stel vier kernvragen voor die tijdens dit gesprek (of als voorbereidende opgave) aan de orde zouden moeten komen. Hieruit zal blijken dat de antwoorden niet altijd even eenvoudig zijn:

---

¹ Zie het artikel in de Süddeutsche Zeitung: <https://www.sueddeutsche.de/digital/facebook-trauma-klage-1.4143831>

² <https://www.e-recht24.de/news/blog-foren-web20/12131-entschaedigung-facebook-moderatoren.html>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=OPCQ5N7gV8w>; zie ook de lijst met vakliteratuur in de appendix van de roman

- 1. Welke inhoud staat centraal in Kayleighs schrijven?**
- 2. Hoe zit het met de aanleiding voor de vertelling? Is dit schrijven een brief?**
- 3. Komt de verteller haar belofte na om haar weigering te motiveren?**
- 4. Last but not least: hoe moeten we het raadselachtige einde interpreteren?**

Wat de eerste vraag betreft: het lijkt geen twijfel dat al de walgelijke dingen die de content moderators te zien krijgen, een rol spelen in de roman. Zo lezen we over talloze schokkende beelden en over de psychische reacties daarop: al vroeg in haar brief somt Kayleigh de gevolgen op die dit soort werk voor heel wat personages heeft (p. 8). Sommige zaken kunnen we als lezer ook zelf meebelevén. Zo is er Robert, die al gauw door het lint gaat (p. 19), niet zozeer door de gruwelijke dingen die hij op het internet ziet als wel door de prestatiedruk die met het schrappen van content gepaard gaat; later houdt hij er dan helemaal mee op, omdat hij het niet meer uithoudt bij HEXA (p. 70). En er is Louis, die met cynisme, onbeschofte uitlatingen en vulgaire opmerkingen een soort schild om zich heen heeft opgetrokken (p. 33-35). En vrijwel iedereen lijkt zich tijdens de pauzes te verdoven met wiet en alcohol (p. 29, 61). Ook de absurde complottheorieën waar sommigen in geloven (p. 76-79) lijken een gevolg te zijn van de dagelijkse confrontatie met de waanzin op het net. Met name Sigrid lijkt bijzonder getraumatiseerd te zijn door wat ze heeft gezien, zo kan ze het filmpje van een zelfverminker genaamd Nona maar niet uit haar hoofd zetten (p. 53-58).

Maar op kwantitatief en kwalitatief vlak staan eerder de berichten over Kayleighs liefdesleven centraal. We komen het een en ander te weten over haar vroegere relatie met de vijftien jaar oudere Barbra (p. 23), nog meer over haar volgende relatie met Yena (p. 23-29) en tot slot vernemen we in detail – en eigenlijk vormt dit de kern van het verhaal – hoe haar relatie met Sigrid verliep.

Als je met je scholieren tot de conclusie komt dat beide thema's een rol spelen, dan dient zich logischerwijze een volgende vraag aan: vormt de actuele problematiek rond content moderatie van gruwelijke zaken op het internet hier slechts het decor voor een liefdesverhaal met een bitter einde – voor de verandering eens tussen twee vrouwen – of zijn er verbanden? Ik ben er niet helemaal zeker van dat de scholieren hier uit zichzelf over na zullen denken. Mijn suggestie zou zijn om niet meteen het antwoord te geven,

maar eerst te verduidelijken **hoe het precies zit met de vermeende aanleiding voor de vertelling.**

De hele roman is opgevat als een brief aan de advocaat van de aanklager, meneer Stitic (hij wordt in de roman telkens weer aangesproken, tot een paar bladzijden voor het einde). Maar is een brief van deze lengte eigenlijk wel logisch? En als we dit beschouwen als een aanvaardbare narratieve kunstgreep, kunnen we dan aannemen dat de advocaat belangstelling heeft voor de details van deze liefdesverhouding, met inbegrip van Kayleighs masturbaties (p. 40, 60, 71, 73) en het verhaal over haar goudhamster (p. 45-48)? Verwacht ze echt dat de advocaat zich de vraag zal stellen wat hij anders zou hebben gedaan dan Kayleigh als zijn partner van hem was vervreemd (p. 81)? We zouden een hele lijst kunnen maken van narratieve details die voor de advocaat waarschijnlijk absoluut niet relevant zijn (bijvoorbeeld over wat er zich allemaal heeft afgespeeld in de stamkroeg van de HEXA-mensen..., p. 31-32).

Ten laatste op dit punt moeten we ons afvragen wat voor iemand die Kayleigh eigenlijk is. Is het niet heel raar om zulke intieme of banale details te onthullen in een brief aan een advocaat? Ze wil immers uitleggen waarom ze niet meedoet met de groepsklacht. **Komt ze op deze manier haar belofte na?**

Het wordt niet letterlijk zo gezegd, maar Kayleigh heeft kennelijk niet het gevoel dat ze een slachtoffer is van haar werk bij HEXA. Hoewel ze een aantal schokkende 'tickets' heeft gezien, lijkt ze niet echt getraumatiseerd te zijn. In het begin ervaart ze haar werk zelfs als een verademing vergeleken bij haar vorige baan in een callcenter (p. 20, 22); ze beschouwt haar werk bij HEXA zelfs als goede afleiding voor haar stukgelopen relatie met Yena. En ook later spreekt er uit haar zelfportret maar weinig traumatisering, eerder een zekere hardheid en kilte. Of zijn die eigenschappen het gevolg van haar werk als moderator en moeten we aannemen dat ze haar trauma's behendig heeft verdrongen? Per slot van rekening gaat Kayleigh, die inmiddels als kassière bij een museum werkt (p. 7), naar een therapeute (en in die 'dokter Ana' heeft ze trouwens weinig vertrouwen, p. 42). Maar: waarom is ze in therapie? Waarschijnlijk omdat ze niet over haar seksuele uitbarsting tegenover Sigrid heen kon komen. Al heel vroeg in haar brief haalt ze aan dat ze telkens weer voor zich ziet hoe Sigrid 'hangt tegen de muur, slap en naar adem happend' en dat dit beeld haar voortdurend wakker houdt (p. 9). Die bedrukkende scène was te zien op een filmpje dat Sigrid van hen twee heeft gemaakt in de bergruimte van haar werkplek.

Blijkbaar heeft Kayleigh tijdens hun gezamenlijke seks een grens overschreden. Het feit dat Sigrid dit heeft gefilmd, suggereert dat Kayleigh ook daarvoor al verschillende keren te ver was gegaan. Kayleigh heeft er dus zelf voor gezorgd dat een ander werd getraumatiseerd en wellicht vindt ze daarom dat ze zich niet kan aansluiten bij de groepsklacht.

En daarmee zijn we weer aanbeland bij de uitgestelde vraag of er toch geen verband bestaat tussen Kayleighs affaire en haar baan bij HEXA, een verband dat ze zelf niet ziet. Is haar perceptie van wat nog acceptabel is misschien veranderd door haar constante confrontatie met de wreedheden op het internet? De achtergrond hier is wellicht het feit dat Kayleigh voorheen, in haar relatie met Barbra en Yena, twee keer de verliezer was, en dat ze nu in het geval van Sigrid eindelijk eens wil domineren.

Ik weet niet zeker of de scholieren zelf op zulke antwoorden zullen komen, want daarvoor moet je de roman als het ware tegen de stroom in lezen en je niet identificeren met het perspectief van de verteller.

Hiervoor is het nuttig om naar **het slot te kijken, naar het einde van het verhaal, dat een ander licht werpt op heel wat zaken**. Waarom eindigt de brief aan de advocaat niet met de gebruikelijke slotformule, maar met de onverwachtse uitspraak: 'Waar ben ik eigenlijk mee bezig, in godsnaam?' (p. 93) – een uitspraak die ze doet in de kamer van de jonge zelfverminker Nona, voor wie Kayleigh wil zorgen. Dat doet ze kennelijk met de bedoeling om daardoor weer contact te krijgen met Sigrid (p. 90), die het erg moeilijk had met Nona's filmpje.

Is dit volkomen abrupte einde een dwaling in de narratieve compositie die het ietwat wankel fictionele kader van een brief definitief opblaast?

Of onthult het iets heel anders – en daar ga ik van uit – **namelijk dat Kayleigh de brief nooit heeft afgemaakt en ook nooit heeft verstuurd**? Misschien drong het tijdens het schrijven tot haar door dat de brief onmogelijk een verklaring kon zijn voor de advocaat. Draaide het schrijfproces voor haar in de eerste plaats toch niet vooral om **het mentaal verwerken van wat er was gebeurd**, een verwerkingsproces van 93 bladzijden met een manische neiging tot zelfverantwoording?

Als we dit perspectief aannemen, dan zouden we zelfs kunnen stellen dat die laatste uitspraak – ‘waar ben ik eigenlijk mee bezig, in godsnaam?’ – een door de auteur bewust ingevoegde signaalzin is om dit inzicht tot uitdrukking te brengen, een inzicht dat we als volgt zouden kunnen formuleren: wat voor brief schrijf ik hier in godsnaam?!

*Deze tekst is geschreven in het kader van de Euregio literatuurprijs voor scholieren 2024.
Tekst: Dirk Walter; vertaling: Joëlle Feijen*